

HÍREK SZÁRNYÁN: A RÉMHÍRTERJESZTÉS BŰNCSELEKMÉNYE ÉS A JOGBIZTONSÁG¹

NEWS GOES VIRAL: SCAREMONGERING AND LEGAL CERTAINTY

Bencze Mátvás¹, Győry Csaba²

¹PhD, tudományos főmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest
Bencze.Matyas@tk.hu

²tudományos segédmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest
gyory.csaba@tk.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Írásunk azt vizsgálja, hogy milyen problémák merültek, illetve merülhetnek fel az új koronavírus-járványra tekintettel módosított Büntető Törvénykönyvben szereplő „rémhírterjesztés” bűncselekményének jogi megítélésével kapcsolatban. Amellett érvelünk, hogy a módosított, de már a korábbi törvényi szabályozás is több olyan fogalmat használ, amelynek értelmezési tartománya meglehetősen bizonytalan, és ez negatív hatással van a büntető törvényekkel kapcsolatos azon alkotmányos követelmény érvényesülésére, amely szerint a jogalkotónak az állampolgárok számára érthető módon kell megfogalmaznia a büntetőjogi tilalmakat. Következtetésünk szerint az állampolgárok elbizonytalanodása „dermesztően” hathat a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság alapjogának gyakorlására, ami akár a járvány elleni védekezést is nehezítheti. Ugyanakkor a valóban veszélyes álhírek terjesztésének megakadályozásában nem bizonyult hatékonyak.

ABSTRACT

Our paper concerns the new amendment to the crime of scaremongering in the Hungarian Criminal Code, adopted, according to the government majority, to bring it up to date and applicable to spreading false information during the pandemic. While we agree that an overhaul of this crime was certainly warranted as the applicability of the old definition to a pandemic could be legitimately questioned, we contend that the amendment has not only failed to address the ambiguities of the old version but it added new ones. We argue that the equivocal elements of the new version go against the constitutional requirement stemming from the rule of law principle that laws that oblige ordinary citizens shall be clear and understandable. We also argue that this can have a chilling effect on reporting of factual information about the pandemic.

¹ A tanulmány eredeti változatát 2020 augusztusában írtuk, így az akkori járványügyi adaton és jogi fejleményeken alapulnak az elemzéseink és a következtetéseink. A cikk aktualizálására a kézirat megküldése után már csak korlátozott mértékben volt lehetőségünk.

Kulcsszavak: jogbiztonság, rémhírterjesztés, büntető ítélkezési gyakorlat, alkotmányos büntetőjog, büntetőjog és járványhelyzet

Keywords: legal certainty, scaremongering, criminal adjudication, constitutional criminal law, criminal law and epidemic

Az új típusú koronavírus-járvány elleni védekezés egyik, a kormányzat által bevetett eszköze a Büntető Törvénykönyv (Btk.) módosítása volt. Ezen eszközök egyikét vizsgáltuk: a „rémhírterjesztés” bűncselekményének új tényállását, mivel várható volt, hogy a gyakorlatban ez veti fel a legtöbb kérdést, és komoly politikai hatást is kiválthat.

Kutatásunk során abból az evidens állításból indultunk ki, hogy a jogállami jogalkotással szembeni egyik legfontosabb követelmény a jogszabályok érthetősége, amelynek sérülése súlyosan negatív hatással járhat az állampolgárok életére, általánosabb szinten pedig a jogtiszteletre és a jogkövetési hajlandóságra. Különösen a bizonytalan megfogalmazásokat tartalmazó büntetőtörvény enged túlságosan tág teret a hatóságoknak, és akadályozhatja az alapvető jogok gyakorlását.

A jogállamisággal összefüggő jogbiztonság eszméje azt az elvárást fogalmazza meg a jogalkotóval szemben, hogy olyan normarendszert alkosson, amely az állampolgárok számára világossá teszi a jogalkotói akaratot, amelyben a „jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak a norma címzettjei számára”.² A jogbiztonság az Alkotmánybíróság (Ab.) szerint azért bír alapvető fontossággal, mert az emberi méltóságból levezethető érdekünk fűződik ahhoz, hogy életünket olyan normák vezéreljék, amelyek alapján előre tudunk kalkulálni, előre tudjuk, hogy milyen célokat tűzhetünk ki magunk elé, és azokat milyen formában valósíthatjuk meg.

A büntetőjogi normák tekintetében a jogalkotónak az elkövetési magatartást és a jogi tilalom célját, értelmét kell világossá tenni a címzettek számára. Az érthetőség követelménye alól a jogalkotó szervek járványügyi vészhelyzetben, különleges jogrend bevezetése esetében sem mentesülnek, sőt, ilyen helyzetben ennek a követelménynek fokozottan kell érvényesülnie.

Az érthetőség mércéje függ attól is, hogy kik a büntetőjogi normák címzettjei. A közvetlen címzettjei a normának maguk a laikus állampolgárok, akiktől elvárjuk, hogy a normának megfelelően cselekedjenek. Az ő szemszögükből nézve indokolt, ha a norma jelentését annak megfelelően próbáljuk meghatározni, ahogy a

² 571/B/2010. AB határozat, Indokolás 2. 1. pont.

hétköznapi ember számára a hétköznapi nyelvhasználat során megjelenne. A jogirodalomban ezért markánsan jelen van az az álláspont, amely szerint a jogszabályok értelmezése során arra kell törekedni, hogy azok hétköznapi jelentését tárjuk fel, mert ezzel járulunk hozzá leginkább a jogbiztonság érvényesüléséhez és az egységes joggyakorlat kialakításához.

A helyzet azonban nem ennyire egyszerű: a jogszabályok jelentéstartalma sokszor komplexebb annál, mint amit a normákba foglalt szavak, fogalmak egyszerű hétköznapi jelentése hordoz. A normák jelentésének ugyanis többféle dimenzióját különböztethetjük meg, a nyelvi értelem csupán az értelmezés kiindulópontja lehet. Egyrészt azért, mert a nyelvi értelmezéssel sem jutunk megnyugtató jogi álláspontra, ha a szavaknak több jelentésük van, vagy ha egy fogalom hétköznapi értelme teljesen más, mint a szakmai jelentése. Így például, valószínűleg nem sok laikus van tisztában azzal, hogy nemcsak az követhet el „felfegyverkezve” bűncselekményt, aki pisztolyt vagy tört használt, hanem az is, aki ásónyalet vagy téglát vesz magához: a jogi fogalom szerint ugyanis a ’felfegyverkezve’ az élet kioltására alkalmas eszköz használatát jelenti.³ De az is rendkívül sokszor előfordulhat, hogy a hétköznapi nyelvhasználatot is bizonytalanság jellemzi egy adott fogalom használata során. Ez történt például abban az esetben, amelynél a bíróság és az ügyészség abban a kérdésben nem értett egyet, hogy a falfirkával elkövetett rongálást csak falon vagy bármely vagyontárgyon elhelyezett felirattal is el lehet-e követni.⁴

Fontos szem előtt tartani azt is, hogy a jogi normák általános fogalmakat tartalmaznak, így elkerülhetetlen, hogy az egyedi ügyekben a jogalkalmazó értelmezéssel döntsön arról, az előtte fekvő eset besorolható-e az adott fogalom jelentéskörébe, vagy azon kívül esik. Ezt a műveletet hívja a jogi szaknyelv „minősítésnek” (például rablásnak vagy lopásnak minősül-e, ha valaki letépi a sértett válláról a táskáját, aki ennek hatására elesik). Az Ab. szerint a normavilágosság sérelme akkor állapítható meg, ha „a szabályozás a jogalkalmazó számára értelmezhetetlen, vagy eltérő értelmezésre ad módot, és ennek következtében a norma hatását tekintve kiszámíthatatlan, előre nem látható helyzetet teremt a címzettek számára, illetőleg a normaszöveg túl általános megfogalmazása miatt teret enged a szubjektív, önkényes jogalkalmazásnak”.⁵

A jogi normák jelentésének az egyszerű, hétköznapi értelmén túl ezért további meghatározó elemét alkotják azok a „jogdogmatikainak” nevezett összefüggések, amelyek az adott jogterület fogalmi hátterét, struktúráját adják. A jogdogmatikai összefüggések által megalapozott jogi tudás komplexebb a hétköznapi nyelvhasználat által nyújtott ismeretekhez képest, és a normákhoz egy olyan jelentésréteget

³ 2020. évi C. Törvény (Btk.) 459 (1) 6.

⁴ 5/2016 Bűntető Elvi Döntés.

⁵ 571/B/2010. AB határozat, Indokolás 2.1. pont.

kapcsol, amelyet egy laikus állampolgár a hétköznapi gondolkodás alapján nem érthet meg. A jog alapvető fogalmi összefüggéseihez a laikus állampolgár „nem fér hozzá”, annak értelmezéséhez jogász szaktudás szükséges. Ezért a normák címzettjeinek másik csoportja a jogi szakmai közönség, legfőképp a bírák, akik kötelező erővel döntenek el, hogy mi az adott norma jelentése, és abból mi következik az állampolgárra nézve. Az Ab. is nagy jelentőséget tulajdonít annak, ha az adott norma mögött feltárható egy koherens bírói gyakorlat, amely nagyban hozzájárul a jogbiztonság érvényesüléséhez.

Ez a bírói gyakorlat jelen esetben természetesen még nem létezik. Rádadásul mivel a magyar jog szerint a rémhírterjesztést, ahogy mindjárt látni fogjuk, csak különleges körülmények fennállása esetén lehet elkövetni, ezek pedig – szerencsére – ritkán következnek be, az is kérdéses, hogy e gyakorlat mennyi idő alatt tud kialakulni, ha ki tud egyáltalán. A rémhírterjesztés alapesetével kapcsolatban emiatt nem lehet egységes bírói gyakorlatról beszélni, a ritkán előforduló esetek pedig épp a tényállás bizonytalanságaira világítottak rá (Janecskó, 2020).⁶ Így például felmentéssel végződött az az ügy, ahol egy biztosító munkatársa ellen emeltek vádat rémhírterjesztés miatt, mert egy bank küszöbön álló (és utóbb be is következő) csődjéről szóló üzenetet küldött a munkatársainak, az ügyészség szerint hozzájárulva ezzel a bankpánik kialakulásához.

Ezeket a már korábban is nyilvánvaló bizonytalanságokat a most módosított új tényállás sem szüntette meg.

A bűncselekménynek a törvényhozás által módosított alapesete úgy szól, hogy „aki közveszély színhelyén nagy nyilvánosság előtt a közveszéllyel összefüggésben olyan valótlan tény vagy való tényt oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely a közveszély színhelyén alkalmas az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.

A cselekményt csak „közveszély színhelyén” lehet elkövetni. A tényállás nyilvánvalóan valamely térben és időben jól behatárolható eseményt (például ipari katasztrófa) szem előtt tartva fogalmazódott meg. Így egyértelműen megvalósítaná a bűncselekményt az, aki egy vegyi üzemben kiütött tűz esetén alaptalanul azt kezdené híresztelni a helyben lakók között, hogy a gyárban vegyi fegyvereket tároltak. Közveszélyt azonban nem csak ilyen katasztrófák képesek előidézni. Azt nehéz volna megkérdőjelezni, hogy a járvány közveszélyt jelent, de az már nehezebben értelmezhető, hogy mi a járvány „színhelye”. A jelenlegi járványhelyzetben tudjuk, hogy az országban szinte mindenhol találtak már fertőzöttet, azonban településekre lebontott adataink nincsenek. Ha megmarad az információ-visszatartás gyakorlata, akkor nehéz lesz a szándékosság bizonyítása (tudta-e az illető, hogy éppen közveszély színhelyén tartózkodik). A másik megoldás a

⁶ A módosított bűncselekményi tényállás alapján azóta egy ember ügye került bíróság elé.

„színhely” kiterjesztő értelmezése: a járvány folyamatos terjedése miatt az egész ország a közveszély színhelye. Ez a felfogás azonban ellenkezik a „színhely” kifejezés általános, hétköznapi értelmével, amely egy teljes országnál jóval kisebb területet szokott jelölni, másrészt, a törvénymódosítás előterjesztői indokolása is arra utal, hogy „közveszély színhelyének” inkább a fertőzés lokális gócpontjait tekinti. A kiterjesztő értelmezés elfogadása esetén mostantól kezdve minden bolti lopás Magyarországon „közveszély színhelyén” elkövetettnek minősülne, és súlyosabban lenne büntetendő (mivel az e helyszínen elkövetett lopás a törvény szerint súlyosabban büntetendő).

Akármelyik értelmezést is fogadjuk el, nyitva marad az a kérdés, hogy egy sokak által olvasott internetes (közösségi médián keresztül) bejegyzés közzététele megvalósítja-e azt a törvényi feltételt, amely szerint magának az állításnak, illetve híresztelésnek a színhelyen kell megtörténnie. Az internetes közzététel történhet fizikailag Magyarországtól nagyon távoli helyen is, de már itt jut az emberek tudomására, itt fejti ki negatív hatását. A törvény nem ad egyértelmű eligazítást erre az esetre.

A cselekmény egyik elkövetési módja, a valós tények „elferdítése”, olyan megfogalmazás, amelyet „általánosságban” mindenki ért, azonban az egyes esetek megítéléséhez nem szolgáltató világos standardokat. Így például bizonytalan annak a teljesen bevett újságírói gyakorlatnak a büntetőjogi megítélése, amely kiemelt helyen csupán a jelenlegi járvány eddigi összes fertőzöttje számának növekedéséről számol be naponta (a gyógyultak számáról nem), a járvánnyal összefüggő napi új megbetegedések esetén nem közli a tesztelesek számát az adott országban (holott világos, hogy a tesztelesek száma és az új fertőzöttek megtalálási esélye között összefüggés van), vagy éppen a napi új halálesetek számát nem hasonlítja össze az azonos területen, azonos időszakban a koronavírus nélküli halálozási arányokkal. Az így tált „valós tények” nem világítják meg az összképet, kifejezetten alkalmasak nyugtalanság keltésére, de nem blokkolná-e ez a sajtó megfelelő működését, amely nyilván engedelmeskedik a saját gazdasági érdekeinek (a nézettség/olvasottság növelése)? Az „elferdítés” jelentésének pontosításához ugyanakkor támpontot adhatnak a polgári bíróságok azon döntései, amelyekben a jó hírnév megsértése miatt indult ügyekben a „valós tény hamis színben való feltüntetésének” kategóriáját értelmezik (a Legfelsőbb Bíróság egyik véleménye értelmében például alapvető fontossággal bír az ominózus közlés kontextusa).

A nyugtalanság fogalma sem határozható meg a hétköznapi nyelvhasználat feltáráásával, nyelvi értelmezéssel. Például az egyik első esetben, amely a járványügyi vészhelyzettel összefüggésben az ügyészség elé került, a rendőrség tájékoztatója alapján egy abonyi férfi a Facebookon azt híresztelte, hogy Abony egyik részén megjelent a koronavírus, és mindenkinek félnie kell. Posztjára többen reagáltak, és többen meg is osztották, a rendőrség szerint ezzel a 18 éves gya-

núsított nyugtalanságot keltett.⁷ A rendőrség azonban nem részletezte, hogy a nyugtalanság miben nyilvánult meg. Abban, hogy többen reagáltak a posztra, és többen megosztották? Ezzel szemben a mohácsi polgármester ügyében – aki egy videófelvételen azt állította, hogy Mohácson igazolt koronavírusos van, aki akár száz emberrel is találkozhatott, így a város gócponttá vált – egy másik bűncselekmény, közveszéllyel fenyegetés gyanúja miatt indult eljárás (URL1). Ezt úgy lehet elkövetni, hogy valaki a köznyugalom megzavarására alkalmas olyan valótlán tényt állít, híresztel, vagy azt a látszatot kelti, hogy közveszéllyel járó esemény bekövetkezése fenyeget. A polgármester tehát a rendőrség szerint azzal az – a kijelentéskor a rendőrség szerint valótlán – állítással, hogy a városban vannak vírusos megbetegedések, azt a látszatot keltette, hogy a közveszély – a vírus elterjedése – fenyeget. E két esetből kiindulva, úgy tűnik, hogy a hatóságok számára sem volt világos, hogy milyen (büntetőjogi) szempontok alapján határozható el egymástól a közveszéllyel fenyegetés és a rémhírterjesztés. A hétköznapi nyelvhasználat feltárásával ezekre a kérdésekre nem kapunk választ.

Érdekes mozzanat, hogy az új szabályozás szűkítette az elkövetési magatartások körét. Immár csupán akkor követi el valaki a rémhírterjesztés bűncselekményét, ha a „közveszéllyel összefüggésben” terjeszt valaki rémhírt. Ez azt is jelenti, hogy aki közveszély színhelyén például „migránsok” által elkövetett bűncselekmények számának a növekedésével riogat alaptalanul, azt nem lehet rémhírterjesztésért felelősségre vonni.

Az alaptényállás fennmaradó bizonytalanságai mellett a járványhelyzetre szabott új minősített (szigorúbban büntetendő) eset még további értelmezési problémákat is teremtett.

Az új, súlyosabban minősülő eset úgy szól, hogy „aki különleges jogrend idején nagy nyilvánosság előtt olyan valótlán tényt vagy való tényt oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.

Bár a törvény csak a szándékos elkövetést bünteti, ami a jó szándékú, de téves állításokat nem kriminalizálja, itt is maradtak kérdőjelek. Kétséges az, hogy milyen intézkedések minősülnek védekezésnek, és mikor bizonyul a védekezés eredményesnek (vagy miként lehet az eredményességet a védekezés folyamata közben mérni). Ebből következően az állampolgár számára nem lesz világos, hogy milyen magatartások tekinthetők a védekezést akadályozó cselekményeknek, valamint milyen mértékűnek kell lennie az akadályozó magatartásnak ahhoz, hogy az büntethető legyen. Van olyan egészségügyi-szakmai álláspont, amely szerint „indokolt a pánikkeltés, ha otthon tartja az embereket” (Bodnár, 2020). Ha egy szakember azt állítja, hogy az eredményes védekezést (például

⁷ „A javaslat: vádemelés”. Police.hu, 2020. március 25.

az otthonmaradást) elősegíti, ha pánikkeltő híreket olvasnak az emberek, akkor hogy ítélje meg a bíró az „eredményes védekezés akadályozását”? Előfordulhat, hogy a nyugtalanságot előidéző hírek pozitív irányban befolyásolják a védekezés eredményességét?

Jogi értelemben talán a leginkább egyértelmű azoknak a megítélése, akik a közösségi médiában hirdetnek vírusszkeptikus, illetve oltás- és maszkviselés ellenes nézeteket. Különleges jogrend idején egy ilyen közzétett állítás alkalmasnak tűnik arra, hogy az eredményes védekezést akadályozza. Itt az lehet a kérdés, hogy az elkövetők büntetlenségük érdekében hivatkozhatnak-e arra, hogy az orvostudomány álláspontja is sűrűn változott az utóbbi hónapokban a vírus tulajdonságait és az eredményes védekezés módszereit illetően. Bár időközben indult büntetőeljárás a vírusszkeptikusok egyik fő hazai hangadója ellen, azt még nem tudjuk, hogy ez az ügy eljut-e a vádemelésig (URL2).⁸

Az azonban tény, hogy még tavasszal indult büntetőeljárás olyan személyekkel szemben (egy szerencsi [URL3], illetve egy gyulai [URL4] férfi ellen), akik nem voltak vírusszkeptikusok, viszont kritikát fogalmaztak meg a kormányzat járványkezelési módszereit illetően. Őket a rendőrség büntetőeljárás alá vonta rémhírterjesztés miatt, az ügyészség azonban később mindkét esetben azt állapította meg, hogy az illetők csupán véleményüket tárták a nyilvánosság elé. Fontos az is, hogy a hivatalos tájékoztatások szerint 2020. június 4-ig 131 büntetőeljárást rendeltek el, ezek közül azonban mindössze egy jutott el a bírósági szakaszig, jellemzően pedig a feljelentés elutasításáról döntött a nyomozó hatóság (URL5).

Mindezekből a tényekből megalapozottan vonható le az a következtetés, hogy a törvény szövege nem segíti elő a rémhírterjesztés cselekményének egységes megítélését. A törvény szövegében jelentkező bizonytalansági problémákat ugyanis – mögöttes orvosi és/vagy járványügyi, illetve szociálpszichológiai ismeretek nélkül – nem lehetséges áthidalni pusztán jogászai érvekkel. Ráadásul, ahogyan arra már utaltunk, a vírusról való tudományos ismereteink (például, hogy a vírus kire jelent veszélyt, vagy hogy mely csoportok fertőződnek meg nagyobb arányban) is folyamatosan változnak, és sok kérdésben a tudományos közösségen sincs egyetértés.

Álláspontunk szerint nem egyszerűen hanyagság vagy kapkodás következményeként merülnek fel a fenti, illusztrációnak szánt, lehetséges jogalkalmazási problémák, azok a magyar jogalkotás általános szemléletmódját tükrözik. A hazai jogszabályok, így a büntető jogszabályok is, igen magas általánossági szinten vannak megfogalmazva. Ennek előnye, hogy a jog rugalmas lesz, a jogalkalmazás adekvát módon tud reagálni olyan esetekre, amelyekre a jogalkotás során talán még nem is gondoltak, de az adott jogszabály által lefedett esetkörbe tartozóknak tekinthetők és így kezelhetők lesznek. Ez a szabályozási technika

⁸ A helyzet a kézirat lezárásának időpontjáig, 2021. március 10-ig nem változott.

ezért optimálisnak tűnhetett a modern hazai jogrendszer megszületésekor, a 19. század végén, amikor is egy tipikus bírósági ügy megítéléséhez elegendő volt a megfelelő jogász szakismeret és az általános élettapasztalat.

Manapság viszont, és az elemzett büntetőjogi tényállás is erre szolgál példaként, rendkívül sok olyan jogi probléma jut el a bíróságra, amelyek teljes megértéséhez vagy a felelősség megállapításához speciális ismeretek szükségesek, ám ezek a jelenlegi megközelítés szerint nem minősülnek szakkérdésnek (amikor is lehetőség lenne szakértőt kirendelni).

Ambrus István például kifejezetten utal arra, hogy a majd rémhírterjesztés miatt induló eljárásokban az állítások, híresztelések zavar vagy nyugtalanság keltésére való alkalmassága „bírói megítélés függvénye” (Ambrus, 2020; Ambrus–Hollán, 2021, 603–613). E kérdés eldöntéséhez azonban olyan társadalomtudományi (szociálpszichológiai, statisztikai) módszerekre és elemzésekre lenne szükség, amelyek nem állnak a bíró rendelkezésére, így saját „józan esze” alapján kellene eldönteni, hogy milyen állítás alkalmas zavar, nyugtalanság keltésére (természetesen könnyebb a helyzet akkor, ha a zavar vagy a nyugtalanság tényleg bekövetkezett, és ez jól bizonyítható, a törvény azonban az eredmény bekövetkezését nem követeli meg).

A „19. századi szemlélet” másik maradványa a „virtuális világ” büntetőjogi szabályozásának bizonytalanságában érhető tetten. A 19. századi büntetőjognak nem kellett még az elkövetési helyet az internet világára vonatkoztatni, és ezt figyelembe véve szabályozni. Így Koltay András állíthatja ugyan, hogy a nem a közveszély színhelyén feltett Facebook-poszttal nem lehet elkövetni a bűncselekményt (Koltay, 2020), de ahogy fentebb megmutattuk, ennek ellenkezője mellett is lehet érvelni, és az abonyi eset is arra utal, hogy a rendőrség is ez utóbbi állásponton van. A dilemma oka, hogy a szabályozás a fizikai térre lett szabva.

További kutatást igényelne annak felderítése, hogy miért maradt uralkodó ez a szemlélet, vannak-e más okai is a fennálló rendszer „tehetetlenségi erején” és a hagyományokhoz való reflektálatlan ragaszkodáson túl. A szemlélet erejét azonban kiválóan illusztrálja az Ab. 2020 júniusában meghozott 15/2020. (VII. 8.) AB határozata is, amely a rémhírterjesztés módosított tényállásának alkotmányosságát vizsgálta.

Ebben az Ab. alapvetően azt az érvelési stratégiát követte, hogy a közérthetőség követelményét nem a várhatóan felmerülő egyes esetekre tekintettel ellenőrizte, hanem „általában”: „nincs kellő következtetési alap annak megállapítására, hogy az abban [a rémhírterjesztés módosított tényállásában] szereplő egyes meghatározások – tény, tényállítás, valótlán tény állítása, való tény elferdítése, állítás és híresztelés megkülönböztetése, különleges jogrend, nagy nyilvánosság stb. – eleve értelmezhetetlenek és ezért alkalmazhatatlanok lennének”.⁹ Túl azon, hogy

⁹ 15/2020. (VII. 8.) AB határozat [43] bekezdés.

azt az indítványozó sem állította, hogy az új tényállás minden eleme nehezen értelmezhető volna (a különleges jogrend fennállása például biztosan nem ilyen), az érvelési stratégia ellentmondásosságát az is mutatja, hogy ehhez képest aztán hozzáteszi: a tényállásban használt fogalmakat a bírói gyakorlat (nyilván egyes konkrét ügyek kapcsán) már értelmezte, és az majd a jövőben is támpontul szolgál a rémhírterjesztés miatt induló eljárásokban. Ami igaz lehet ugyan például a „valótlan tény állítása” fordulatra, de a „közveszély színhelyén” való elkövetés értelmezésére biztosan nem.

Tipikus az is, hogy a határozat indokolása szerint a korábban a törvényben nem szereplő új kategória („a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa”) értelmezési problémáit majd a „bírói gyakorlat” fogja megoldani.¹⁰ Ez azonban, durván fogalmazva, azt jelenti, hogy a hatóságok majd az egyes állampolgárokon „kísérletezik ki”, hogy melyek is e kategória határai. Az ilyesmi persze akár tolerálható is lenne olyan bűncselekmények esetén, amelyből évente több ezret vagy több tízezret követnek el, de rémhírterjesztésből olyan kevés fordul elő, hogy a bizonytalanságok akár évtizedekig is megmaradhatnak. A jelenlegi tényállás jó példa erre: a most minimálisan módosított alapesetet 2001-ben iktatta be az akkori Btk.-ba a jogalkotó, miután a korábbi verziót az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította, és megsemmisítette, a bírói gyakorlat azonban az időközben eltelt közel húsz év alatt sem tudta megnyugtatóan rendezni azt a kérdést, hogy mit is jelent a „közveszély színhelyén” való elkövetés.¹¹

Ennél is meglepőbb azonban az az állásfoglalása a testületnek, amely laikusok számára nem észrevehetően, éppenséggel – a törvény szövegével ellentétesen – mintha kitérítette volna a rémhírterjesztés bűncselekményének alkalmazási körét. A törvény alkalmazásának kötelező erejű alkotmányos követelményeként írta elő az Ab., hogy csak azt az elkövetőt lehet felelősségre vonni, akinek a cselekmény elkövetésekor a tényállítás valótlanságát „tudnia kellett”. Azért különös ez, mert a törvény szövege csak a szándékos elkövetést kriminalizálja. Szándékoságról pedig csak akkor beszélhetünk, ha az elkövető valóban tudott a tényállítása hamisságáról. Ha megengedjük azt, hogy a büntetéshez elég, ha az állított tények valótlanságáról „tudnia kellett”, az azt jelenti, hogy a gondatlan elkövetőket is büntetni kell. Például, aki társadalmi státuszánál, pozíciójánál, végzettségénél stb. fogva több-kevesebb utánajárással rájöhethetett volna, hogy az általa közölt, terjesztett információ hamis, az az Ab. rendelkezésének értelmében bűncselekményt követ el.

Azon lehet ugyan vitatkozni, hogy ezek a személyek büntetést érdemelnek-e, de ennek a vitának az eldöntése a törvényhozásra, és nem az Alkotmánybíróságra tartozik. A törvényhozás pedig csak a szándékos elkövetést kriminalizálta. Csak

¹⁰ 15/2020. (VII. 8.) AB határozat [43] bekezdés.

¹¹ 18/2000 (VI. 6.) AB határozat.

bízhatunk abban, hogy ez esetben csupán az Ab. fogalmazásbeli pontatlanságáról van szó. Ezt támasztja alá, hogy az indokolásban egy helyen az Ab. korrekt módon *leszögezi*, „kizárólag abban az esetben állapítható meg a büntetőjogi felelősség, ha az elkövető bizonyítottan tisztában volt a tényközlés valótlanosságával (elferdítettségével)”.¹²

Fel kell tenni azt a kérdést is, hogy milyen kormányzati cselekvési tervbe illeszkedik a Btk. módosítása. Az elmúlt évek tapasztalataiból jól látható, hogy a büntető jogalkotás – bizonyos kivételekkel – a látványos szigorítás felé mozdult el. Ilyen a rémhírterjesztés minősített esetének mostani beiktatása is.

Nem abban látjuk a problémát, hogy a jogalkotó egy bizonytalan ideig elhúzódó, az ország egész lakosságát fenyegető járvány megállítása érdekében változtatja és szigorítja a Btk. rendelkezéseit, hanem ennek a módjában. Ahogy itt kifejtettük, a rémhírterjesztés tényállására szerintünk már a járvány előtt is ráfért egy tisztázó módosítás. Az új törvényi feltételek sem az állampolgár (és az őket informáló újságírók) számára, sem a jogalkalmazók számára nem egyértelműek. Olyan kérdésekben kellene előre állást foglalniuk, amelyekről a járványügyi és más szakemberek is vitáznak. A fenti példák és adatok alapján nem bizonyultak alaptalannak azok a vélemények, amelyek a szólásszabadság „önkéntes”, de aránytalan korlátozására („chilling effect”, azaz „dermesztő hatás”) mint a szabályozás következményére hívják fel a figyelmet. Ugyanakkor látható, hogy a tényállás különleges jogrend esetén alkalmazható második bekezdése az oltás- és maszkellenesekre nem gyakorolt különösebb visszatartó hatást.

A címzettek dolgát az könnyítené meg, ha a módosított és kiegészített törvényi tényállás – szakítva az eddigi hagyományokkal – a lehető legrészletesebb lenne, és pontosan körülírnák azokat az esetköröket, amelyek megvalósítják a cselekményt.

IRODALOM

- Ambrus I. (2020): Koronavírus-járvány és a büntetőjog. (*MTA Law Working Papers*, 2020/5.) Budapest: TKJTI, <https://jog.tk.mta.hu/mtalwp/a-koronavirus-jarvany-es-a-buntetojog>
- Ambrus I. – Hollán M. (2021): A fertőző betegségek elleni küzdelem a magyar büntetőjogban: régi problémák és új aspektusok Covid19-járvány idején. *Magyar Tudomány*, 182, 5, 603–613.
- Bodnár Zs. (2020): Az intenzív osztályokon döbbenek rá, hogy hiba volt alábecsülni ezt a járványt. *Qubit*, 2020. március 28. <https://qubit.hu/2020/03/28/az-intenziv-osztalyokon-dobbennek-ra-hogy-hiba-volt-alabecsulni-ezt-a-jarvanyt>
- Janecskó K. (2020): A rémhírterjesztés eddig a fehér hollónál is ritkább volt Magyarországon. *Index*, 2020. március 30. <https://bit.ly/3sXPV8J>

¹² 15/2020. (VII. 8.) AB határozat [58] bekezdés.

Koltay A. (2020): Koronavírus és szólásszabadság vészhelyzet idején. *Index*, 2020. március 24. https://index.hu/velemeny/2020/03/24/szolasszabadsag_btk_remhirterjesztes_szigoritas/

URL1: Közveszéllyel fenyegetés gyanúja miatt nyomoznak a mohácsi polgármester ellen. *HVG*, 2020. március 29. https://hvg.hu/itthon/20200329_Kozveszellyel_fenyegtes_nyomozas_csorbai_koronavirus_feljelentes_gocpont

URL2: Egymilliós büntetést kapott a tüntetésért Gődény György. *24.hu*, 2021. március 8. <https://24.hu/belfold/2021/03/08/egymillios-buntetest-kapott-a-tuntetesert-godeny-gyorgy/>

URL3: Ügyészség: Nem követett el bűncselekményt a rémhírterjesztés címén bevitt szerencsi férfi. *HVG*, 2020. május 13. https://hvg.hu/itthon/20200513_ugyeszseg_remhirterjesztes_szerencs

URL4: Nem terjesztett rémhírt a gyulai facebookozó sem. *Népszava*, 2020. május 15. https://nepszava.hu/3078285_nem-terjesztett-remhirt-a-gyulai-facebookozo-sem

URL5: PL: A rémhírterjesztéses ügyek töredéke jutott el a bíróságokig. *Index*, 2020. június. 15. <https://bit.ly/3boLz19>